

HE 198/2008 vp

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rekisteröidystä parisuhteesta annettua lakia. Esityksen mukaan rekisteröidyn parisuhteen osapuoli saisi mahdollisuuden adoptoida parisuhteen toisen osapuolen lapsen. Tällaisen perheen sisäisen adoption jälkeen lasta pidettäisiin rekisteröidyn parin yhteisenä lapsena. Perheen sisäisen adoption edellytykset,

adoptiossa noudatettava menettely ja adoption oikeusvaikutukset määräytyisivät lapseksiottamisesta annetun lain nykyisten säännösten mukaisesti.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan noin kolmen kuukauden kuluttua sen vahvistamisesta.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
SISÄLLYS.....	2
YLEISPERUSTELUT.....	3
1 JOHDANTO.....	3
2 NYKYTILA.....	3
2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö.....	3
Perheen sisäinen adoptio.....	3
Rekisteröity parisuhde.....	3
Oheishuoltajuus.....	3
Vanhempainraha.....	3
Hedelmöityshoito.....	3
2.2 Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö.....	4
2.3 Nykytilan arviointi.....	4
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET.....	5
3.1 Yleistä.....	5
3.2 Biologisten vanhempien aseman turvaaminen.....	6
3.3 Lain soveltaminen eronneisiin pareihin.....	6
4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET.....	7
4.1 Arvio perheen sisäisten adoptioiden määrästä.....	7
4.2 Taloudelliset vaikutukset ja vaikutukset viranomaisten toimintaan.....	7
Ottolapsineuvonta.....	7
Tuomioistuinkäsittely.....	8
Tietojärjestelmämuutokset.....	8
Vanhempainpäivärahat.....	8
4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset.....	9
Lähtökohta.....	9
Vaikutukset lapsen oikeudelliseen asemaan.....	9
Vaikutukset lapsen kehitykseen.....	9
Vanhemmuuden käsitteen muuttuminen.....	9
Vaikutukset kansainväliseen lapseksiottamistoimintaan.....	10
Vaikutukset työelämään.....	10
5 ASIAN VALMISTELU.....	10
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT.....	11
1 LAKIEHDOTUKSEN PERUSTELUT.....	11
2 VOIMAANTULO.....	12
3 SUHDE PERUSTUSLAKIIN JA SÄÄTÄMISJÄRJESTYS.....	13
LAKIEHDOTUS.....	15
Laki rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta.....	15
LIITE.....	17
RINNAKKAISTEKSTI.....	17
Laki rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta.....	17

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelman mukaan nais- ja miesparien oikeus perheen sisäiseen adoptioon tehdään mahdolliseksi ottaen huomioon biologisen vanhemman oikeudet. Tämä hallituksen esitys sisältää ehdotuksen lainmuutokseksi, jolla hallitusohjelman kirjaus voidaan toteuttaa.

2 Nykytila**2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö**

Perheen sisäinen adoptio

Perheen sisäisestä adoptiosta on nykyisin kysymys silloin, kun aviopuoliso ottaa avioliiton aikana tai avioliiton purkaututtua kuoleman johdosta yksin ottolapsekseen toisen puolison lapsen. Lapseksiottamisesta annetun lain (153/1985) 12 §:stä seuraa, että perheen sisäisen adoption seurauksena lasta pidetään puolisojen yhteisenä lapsena ja hänen oikeudellinen suhteensa toiseen aikaisempaan vanhempaan katkeaa.

Rekisteröity parisuhde

Kahden samaa sukupuolta olevan 18 vuotta täyttäneen henkilön parisuhde voidaan rekisteröidä siten kuin rekisteröidystä parisuhteesta annetussa laissa (950/2001) säädetään. Laki on tullut voimaan 1 päivänä maaliskuuta 2002. Parisuhteen rekisteröinnillä on lähtökohtaisesti samat oikeusvaikutukset kuin avioliiton solmimisella. Muun muassa lapseksiottamisen osalta oikeusvaikutukset kuitenkin poikkeavat toisistaan.

Rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n 2 momentin mukaan rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta lapseksiottamisesta annetun lain säännöksiä, jotka koskevat puolison oikeutta ottaa ottolapsi. Tämä merkitsee ensiksikin sitä, että rekisteröity pari ei voi yhdessä ottaa ottolasta. Toiseksi se merkitsee sitä, että rekisteröidyn parisuhteen osapuoli ei voi adoptoida parisuhteen toisen osapuolen

lasta sellaisin vaikutuksin, että lasta pidettäisiin parin yhteisenä lapsena.

Oheishuoltajuus

Kun perheen sisäinen adoptio ei ole rekisteröityjen parien perheissä mahdollinen, useissa tällaisissa perheissä on haettu kärjäoikeudelta päätös, jonka mukaan sosiaalinen vanhempi on määrätty juridisen vanhemman ohella lapsen huoltajaksi. Tällaisen päätöksen antaminen on mahdollista lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 9 §:n 1 momentin 4 kohdan nojalla. Tuomioistuimien ottaa asiaa ratkaistessaan huomioon lapsen edun ja laissa tarkemmin määritellyissä tilanteissa lapsen omat toivomukset.

Vanhempainraha

Sairausvakuutuslain (1224/2004) 9 lukuun on vuoden 2007 alusta lisätty uusi 16 §, jonka mukaan eräitä vanhempainrahaa koskevia säännöksiä sovelletaan myös rekisteröidyn parisuhteen osapuoliin. Pykälän mukaan vakuutetulla, joka ei ole lapsen vanhempi, on oikeus vanhempainrahaan, jos parisuhteen rekisteröinnin jälkeen parisuhteen osapuolelle syntyy lapsi tai parisuhteen osapuoli ottaa alle 7-vuotiaan lapsen hoitoonsa ja vakuutettu asuu samassa taloudessa lapsen ja tämän vanhemman kanssa.

Hedelmöityshoito

Laki hedelmöityshoidoista (1237/2006) on tullut voimaan 1 päivänä syyskuuta 2007. Lain mukaan hedelmöityshoitoa voidaan antaa paitsi miehen ja naisen muodostamalle avio- tai avoparille myös naiselle, joka ei elä parisuhteessa miehen kanssa. Hedelmöityshoitoa voidaan siten antaa muun ohella naiselle, joka elää rekisteröidyssä parisuhteessa toisen naisen kanssa.

Lapsen synnyttäjä on aina lapsen äiti. Äidin kanssa rekisteröidyssä parisuhteessa elävä nainen ei ole suoraan lain nojalla lapsen vanhempi. Hänen vanhemmuuttaan ei nykyi-

sin voida vahvistaa myöskään perheen sisäisellä adoptiolla.

Jos hedelmöityshoitoa on annettu naiselle yksin, lapsen isäksi voidaan isyyslain (700/1975) 3 a §:n mukaan vahvistaa mies, jonka siittiöitä on käytetty hoidossa, jos hän on antanut hedelmöityshoidoista annetun lain 16 §:n 2 momentissa tarkoitetun suostumuksen isyyden vahvistamiseen. Jollei siittiöiden luovuttaja ole antanut suostumusta isyyden vahvistamiseen, lapsella voi siis oikeudellisesti tarkasteltuna olla vain yksi vanhempi.

2.2 Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö

Useissa yhteiskunnallisilta oloiltaan Suomea muistuttavissa valtioissa samaa sukupuolta olevilla pareilla on nykyisin mahdollisuus vähintään perheen sisäiseen adoptioon. Monessa valtiossa samaa sukupuolta oleva pari voi adoptoida lapsen myös yhdessä. Lainsäädännöllinen kehitys tällä alueella on ollut nopeaa.

Ruotsissa rekisteröidyn parisuhteen osapuolilla on mahdollisuus sekä perheen sisäiseen adoptioon että yhteisadoptioon vastaavasti kuin aviopuolisilla. Naisparien osalta perheen sisäinen adoptio ei kuitenkaan ole ainoa keino, jolla lapsen synnyttäneen äidin parisuhdekumppanin juridinen vanhemmuus voidaan vahvistaa. Äidin rekisteröidyn parisuhdekumppanin tai naispuolisen avopuolison juridinen vanhemmuus voidaan näet vahvistaa myös vanhemmuuden tunnustamisella tai tuomiolla, jos lapsi on saanut alkunsa parisuhdekumppanin suostumuksella annetun hedelmöityshoidon avulla.

Norjassa rekisteröidyn parisuhteen osapuoli voi perheen sisäisesti adoptoida parisuhdekumppaninsa lapsen. Adoptio ei kuitenkaan ole mahdollinen, jos lapsi on adoptoitu vieraasta valtiosta, jonka lainsäädäntö ei salli tällaista adoptiota. Samaa sukupuolta oleva pari ei voi nykyisin yhdessä adoptoida lasta.

Vuoden 2009 alusta voimaan tulevan uuden lainsäädännön mukaan samaa sukupuolta olevat parit voivat solmia avioliiton ja samaa sukupuolta olevilla aviopareilla on samanlaiset adoptio-oikeudet kuin miehen ja naisen muodostamilla aviopareilla.

Tanskassa rekisteröidyn parisuhteen osapuoli voi perheen sisäisesti adoptoida parisuhdekumppaninsa lapsen, jollei kyseessä ole vieraasta valtiosta adoptoitu lapsi. Samaa sukupuolta oleva pari ei voi yhdessä adoptoida lasta.

Islannissa samaa sukupuolta olevilla pareilla on mahdollisuus hakea sekä perheen sisäistä adoptiota että yhteisadoptiota. Adoptio on mahdollinen sekä rekisteröidyille pareille että avopareille.

Alankomaissa samaa sukupuolta olevalla parilla on mahdollisuus sekä perheen sisäiseen adoptioon että yhteisadoptioon. He eivät kuitenkaan voi adoptoida lasta vieraasta valtiosta. Adoptiomahdollisuus ei riipu siitä, onko pari solminut avioliiton. Parin on kuitenkin tullut elää yhdessä vähintään kolmen vuoden ajan. Lisäksi heidän on tullut hoitaa ja kasvattaa lasta yhdessä vähintään vuoden ajan. Viimeksi mainittua edellytystä ei kuitenkaan sovelleta, jos vähintään kolme vuotta yhdessä asuneen naisparin toinen osapuoli synnyttää lapsen. Tällaisessa tapauksessa perheen sisäistä adoptiota voidaan hakea heti lapsen syntymän jälkeen.

Saksassa rekisteröidyn parisuhteen osapuoli voi perheen sisäisesti adoptoida parisuhdekumppaninsa lapsen. Samaa sukupuolta oleva pari ei voi yhdessä adoptoida lasta.

Belgiassa ja *Espanjassa* samaa sukupuolta olevilla aviopuolisilla on mahdollisuus sekä perheen sisäiseen adoptioon että yhteisadoptioon vastaavasti kuin eri sukupuolta olevilla aviopuolisilla.

Englannissa ja *Walesissa* sekä *Skotlannissa* samaa sukupuolta olevilla pareilla on samanlaiset adoptio-oikeudet kuin eri sukupuolta olevilla pareilla. Adoptiomahdollisuus ei edellytä sitä, että parisuhde on rekisteröity, mutta avoparin tulee osoittaa, että heidän välillään vallitsee vakiintunut perhesuhde ("enduring family relationship").

Andorrassa samaa sukupuolta olevalla parilla, joka on rekisteröinyt parisuhteensa, on samanlaiset adoptio-oikeudet kuin aviopuolisilla.

2.3 Nykytilan arviointi

Nykyinen lainsäädäntö merkitsee sitä, että lapsen ja hänen juridisen vanhempansa kans-

sa rekisteröidyssä parisuhteessa elävän henkilön välillä ei oikeudellisessa mielessä valitse sukulaisuussuhdetta. Tällaista suhdetta ei myöskään voida vahvistaa heidän välilleen tuomioistuimen tai muun viranomaisen päätöksellä. Näin on riippumatta siitä, onko kysymyksessä uusperhe vai onko lapsi hankittu rekisteröidyn parisuhteen aikana esimerkiksi hedelmöityshoidon avulla. Tästä johtuu muun muassa seuraavaa.

Lapsen elatuksesta annetun lain (704/1975) mukaan lapsen elatuksesta vastaavat hänen vanhempansa. Lapsella ei siten ole mainitun lain nojalla oikeutta saada elatusta juridisen vanhempansa rekisteröidyltä parisuhdekumppanilta. Rekisteröidyn parisuhteen aikana parisuhteen toisen osapuolen vastuu saattaa kuitenkin avioliittolain (234/1929) 46 §:n nojalla laajentua koskemaan myös parisuhdekumppanin lasta, joka asuu parin kanssa samassa taloudessa. Jos rekisteröity parisuhde purkautuu, elatusvelvollisuus tämän lainkohdan nojalla päättyy.

Jos lapsen juridisen vanhemman ja sosiaalisen vanhemman rekisteröity parisuhde purkautuu, juridisella vanhemmalla on lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain säännösten mukaan selvä etusija harkittaessa, kumman huoltoon lapsi uskotaan ja kumman luona hänet määrätään asumaan. Näin on silloinkin, kun sosiaalinen vanhempi on jo aikaisemmin määrätty lapsen oheishuoltajaksi. Huoltoa ja asumista koskevaa ratkaisua ei siten aina voida tehdä sen mukaan, mikä yksittäistapauksessa olisi lapsen kannalta paras ratkaisu. Lapsen etu ei siten välttämättä toteudu esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsen sosiaalisella vanhemmalla olisi paremmat edellytykset huolehtia lapsesta kuin hänen juridisella vanhemmallaan.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta antaa lapselle tapaamisoikeuden vain suhteessa vanhempaansa, jonka luona lapsi ei asu. Lapselle ei näin ollen voida vahvistaa tapaamisoikeutta suhteessa sosiaaliseen vanhempaansa, jos lapsen juridisen vanhemman ja sosiaalisen vanhemman parisuhde purkautuu. Lapsi ei siten saa tapaamisoikeutta hänelle merkitykselliseen, käytännössä emotionaalisen vanhempana toimineeseen henkilöön. Tämän seurauksena lapsi saattaa me-

nettää yhteyden häneen kokonaan rekisteröidyn parisuhteen purkautuessa.

Jos lapsen juridinen vanhempi kuolee lapsen ollessa alaikäinen, lapsen asemaan ja hänen huolenpitonsa järjestämiseen liittyy epävarmuutta. Ei ole itsestään selvää, että lapsen huolto uskotaan lapsen sosiaaliselle vanhemmalle. Vaikka lapsen huolto lopulta päätettäisiin uskoa sosiaaliselle vanhemmalle, epäkohtana voidaan pitää sitä, että lapsi joutuu asian selvittämisen ja järjestämisen aikana kokemaan epä tietoisuutta tulevaisuudestaan samalla kun hän toipuu vanhempansa kuolemasta.

Rekisteröidyn parin perheessä elävä lapsi ei peri sosiaalista vanhempaansa eikä tämän sukulaisia.

Jos lapsen sosiaalinen vanhempi taikka tämän vanhempi tai isovanhempi on määrännyt lapselle omaisuutta testamentilla, lapsi ei perintöverotuksessa saa hyväkseen perintö- ja lahjaverolain (378/1940) 12 §:ssä säädettyä alaikäisyysvähennystä. Jos lapsen sosiaalisen vanhemman sukulainen on määrännyt lapselle omaisuutta testamentilla, lasta kohdellaan perintöverotuksessa kuin testamentin tekijälle täysin vierasta henkilöä.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Yleistä

Esityksen keskeisenä tavoitteena on parantaa rekisteröityjen parien perheissä elävien lasten oikeudellista asemaa. Tavoitteen saavuttamiseksi ehdotetaan sen mahdollistamista, että lapsen juridisen vanhemman rekisteröity parisuhdekumppani voi perheen sisäisesti adoptoida lapsen sellaisin vaikutuksin, että lapsesta tulee rekisteröidyn parin yhteinen lapsi.

Laajentamalla perheen sisäistä adoptiota koskevien säännösten käyttöalaa rekisteröityjen parien perheisiin voidaan tällaisissa perheissä elävien lasten oikeudellista asemaa vahvistaa ilman, että on tarpeen luoda lain-säädäntöön uusia vanhemmuuden muotoja tai vanhemmuuden vahvistamisen keinoja.

Esityksen mukaan perheen sisäinen adoptio samaa sukupuolta olevan parin perheessä olisi mahdollinen vain, jos parisuhde on rekiste-

röity. Tämä seuraa siitä, että lapseksiottamisesta annetun lain nykyisten säännösten mukaan perheen sisäinen adoptio voidaan myös eri sukupuolta olevien kumppaneiden perheessä toteuttaa vain, jos he ovat solmineet avioliiton. Perheen sisäisen adoption mahdollistaminen avoliittoperheissä on erillinen, lapseksiottamisesta annettuun lakiin liittyvä kysymys, johon tällä esityksellä ei puututa.

Esityksen mukaan perheen sisäinen adoptio rekisteröityjen parien perheissä voisi koskea sekä parisuhteen toisen osapuolen biologista lasta että hänen adoptiolastaan. Avioliittoperheiden osalta on jo nykyisin voimassa samanlainen sääntely, joka kohtelee lapsia yhdenvertaisesti heidän alkuperästään riippumatta.

Perheen sisäisen adoption edellytykset, adoptiossa noudatettava menettely ja adoption oikeusvaikutukset määräytyisivät lapseksiottamisesta annetun lain nykyisten säännösten mukaisesti.

Lapseksiottamisen keskeisistä edellytyksistä säädetään lapseksiottamisesta annetun lain 2 §:n 1 momentissa. Sen mukaan alaikäisen lapsen lapseksiottaminen voidaan vahvistaa, jos sen harkitaan olevan lapsen edun mukaisista ja on selvitetty, että lapsi tulee saamaan hyvän hoidon ja kasvatuksen.

Myös lapseksiottamisesta annetun lain 8 §:n säännöksiä, jotka koskevat lapseksiottettavan suostumusta lapseksiottamiseen, sovellettaisiin sellaisinaan tässä esityksessä tarkoitettuihin perheen sisäisiin adoptioihin.

Ennen kuin perheen sisäisen adoption vahvistamista voitaisiin hakea, olisi annettava ottolapsineuvontaa siten kuin lapseksiottamisesta annetun lain 16—18 ja 28 §:ssä säädetään. Ottolapsineuvontaa antavat kuntien sosiaalihuollon toimielimet ja Pelastakaa Lapset ry, joka on saanut sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön luvan harjoittaa ottolapsineuvontaa. Lapseksiottamisen vahvistaa käräjäoikeus lapseksiottajan hakemuksesta.

3.2 Biologisten vanhempien aseman turvaaminen

Esityksen yhtenä tavoitteena on turvata lapsen biologisten vanhempien asema, kun perheen sisäistä adoptiota koskevien säännösten käyttöalaa laajennetaan. Tämän ta-

voitteen saavuttamiseksi ei tarvita lainsäädäntömuutoksia, sillä biologisen vanhemman oikeudet on turvattu tehokkaasti jo voimassa olevassa laissa. Lapseksiottamisesta annetun lain 9 §:n mukaan alaikäisen lapseksiottamista ei pääsääntöisesti voida vahvistaa, elleivät hänen vanhempansa ole antaneet tähän suostumustaan. Lapseksiottaminen voidaan vahvistaa ilman vanhemman suostumusta vain erittäin poikkeuksellisesti mainitussa lainkohdassa säädettyjen tiukkojen edellytysten täytyessä.

Lapseksiottamisesta annetun lain 9 §:n 2 momentin mukaan lapseksiottaminen voidaan erittäin painavista syistä vahvistaa ilman vanhemman suostumustakin, jos harkitaan, että lapseksiottaminen on ilmeisen ratkaisevasti lapsen edun mukaista ja että vanhemman suostumuksen antamatta jättämiseen tai annetun suostumuksen peruuttamiseen ei ole riittävää aihetta ottaen huomioon lapsen etu sekä lapsen ja vanhemman välinen kanssakäyminen, heidän välillään vallitseva suhde ja sen laatu. Saman pykälän 3 momentin mukaan lapseksiottaminen voidaan 2 momentissa säädettyjen perusteiden mukaisesti vahvistaa myös silloin, kun vanhempi ei sairautensa tai vammaisuutensa takia voi pätevästi ilmaista tahtoaan taikka vanhemman olinpaikka on tuntematon.

Se, että lapsen vanhemman kanssa rekisteröidyssä parisuhteessa elävä henkilö haluaa adoptoida parisuhdekumppaninsa lapsen, rinnastuu lapsen toisen biologisen vanhemman kannalta tarkasteltuna sellaiseen jo nykyisin mahdolliseen tilanteeseen, jossa vanhemman uusi aviopuoliso haluaa adoptoida lapsen. Jo voimassa oleva biologisten vanhempien oikeuksia turvaava sääntely riittää näin ollen turvaamaan biologisten vanhempien oikeudet myös silloin, kun kysymys on perheen sisäisestä adoptiosta rekisteröidyn parin perheessä.

3.3 Lain soveltaminen eronneisiin pariin

Lakiehdotukseen sisältyy siirtymäsäännös, jonka mukaan perheen sisäistä adoptiota olisi kahden vuoden ajan lain voimaantulosta mahdollista hakea myös tilanteessa, jossa lapsen vanhemman ja lapseksiottajan rekiste-

röity parisuhde on ennen lain voimaantuloa purettu tuomioistuimen päätöksellä.

Siirtymäsäännöksen tarkoituksena on mahdollistaa se, että lapsen oikeudellista asemaa suhteessa sosiaaliseen vanhempaansa voidaan parantaa perheen sisäisen adoption avulla huolimatta siitä, että hänen juridisen vanhempansa ja sosiaalisen vanhempansa rekisteröity parisuhde on purkautunut ennen lain voimaantuloa. Ehdotetun lain soveltaminen ennen lain voimaantuloa eronneisiin pariin kahden vuoden siirtymäkauden ajan on katsottu perustelluksi ottaen huomioon, että perheen sisäisen adoption hakeminen ei ole ollut heille mahdollista vielä rekisteröidyn parisuhteen aikana.

4 Esityksen vaikutukset

4.1 Arvio perheen sisäisten adoptioiden määrästä

Ehdotetussa sääntelyssä on kysymys siitä, että rekisteröityjen parien perheille luodaan mahdollisuus perheen sisäiseen adoptioon. Se, kuinka monessa perheessä tätä mahdollisuutta käytetään, riippuu useista vaikeasti arvioitavissa olevista seikoista, kuten siitä, missä määrin samaa sukupuolta oleville pareille syntyy lapsia, kuinka moni pari rekisteröi parisuhteensa ja kuinka moni sosiaalinen vanhempi tahtoo hakea perheen sisäistä adoptiota. Luotettavien arvioiden esittäminen adoptioiden lukumääristä on sen vuoksi vaikeaa. Seuraavassa pyritään kuitenkin käytettävissä olevien tietojen perusteella karkeasti arvioimaan sitä, kuinka suuri määrä perheitä todennäköisesti hyödyntäisi uutta mahdollisuutta ensimmäisinä vuosina lainmuutoksen voimaantulon jälkeen.

Tilastokeskuksen tietojen mukaan niiden perheiden määrä, jotka koostuvat rekisteröidystä parista ja yhdestä tai useammasta lapsesta, on kehittynyt seuraavasti:

Vuosi	Perheitä
2002	32
2003	47
2004	59
2005	86
2006	120
2007	146

Vuonna 2006 tehdyn perhekyselytutkimuksen mukaan ei-heteroseksuaalisista lapsiperheelliseksi itsensä luokittelevista vastaajista 48 % naisista (72) ja 31 % miehistä (5) oli rekisteröinyt parisuhteensa. Parisuhteensa rekisteröineiden osuus on näissä ryhmissä selvästi alhaisempi kuin avioliiton solmineiden osuus muussa lapsiperheellisessä väestössä. On perusteita otaksua, että samaa sukupuolta olevien, yhdessä elävien parien motivaatio solmia rekisteröity parisuhde lainmuutoksen myötä kasvaa, jos heillä on lapsia.

Rekisteröidyssä parisuhteessa elävien lapsiperheellisten joukossa on myös uusperheitä sekä niin sanottuja monivanhempaisia perheitä. Näissä perhetyypeissä lapsella on toisaalla asuva isä tai äiti, joka ei usein ole valmis luopumaan vanhemmuudestaan. Tällaisten perheiden lukumäärästä ei ole varmaa tietoa. Edellä mainitun perhekyselytutkimuksen mukaan 97 % (73) vanhemmista niissä perheissä, jotka koostuvat keskenään parisuhteeseen saaduista lapsista, aikoi hyödyntää perheen sisäisen adoption mahdollisuutta. Näiden joukossa oli sekä rekisteröityjä pareja että ei-rekisteröityjä pareja.

Edellä esitetyt seikat huomioon ottaen adoptioiden lukumääriä voidaan pyrkiä ennakoimaan lähinnä vertailemalla keskenään Tilastokeskuksen tietoja ja vuoden 2006 perhekyselytutkimuksen tietoja. Tällöin voidaan perustellusti olettaa, että perheen sisäisen adoption tullessa mahdolliseksi rekisteröidyille pareille sitä tullaan parin ensimmäisen vuoden aikana lain voimaantulon jälkeen hakemaan suhteellisen pienessä määrässä perheitä, alle 200 perheessä. Näissä perheissä on vaihteleva määrä lapsia. Naisparien kohdalla on lisäksi yleistä, että parisuhteen molemmat osapuolet ovat synnyttäneet perheeseen lapsia.

4.2 Taloudelliset vaikutukset ja vaikutukset viranomaisten toimintaan

Ottolapsineuvonta

Perheen sisäinen adoptio edellyttää ottolapsineuvonnan antamista. Ottolapsineuvonnan antaminen kuuluu sosiaalihuoltolain

(710/1982) 17 §:n 2 momentin mukaan kunnan järjestämisvastuulle. Näin ollen kunnille aiheutuu uudistuksesta lisäkustannuksia. Jos ottolapsineuvonta hankitaan ostopalveluna Pelastakaa Lapset ry:ltä, kunnalle aiheutuva kustannus on 1 400 euroa hakijaa kohti adoptoitavien lasten lukumäärästä riippumatta.

Varsinkin alkuvaiheessa uudistuksen voimaantumisen jälkeen ottolapsineuvonta saattaa tilapäisesti ruuhkautua, jollei sen voimavaroja lisätä.

Rekisteröityjen parien mahdollisuus perheen sisäiseen adoptioon tuo ottolapsineuvonnan asiakkaiksi uudenlaisissa perhemuodoissa eläviä ihmisiä. Siksi uudistus synnyttää tarpeen antaa ottolapsineuvontaa antaville sosiaalityöntekijöille täydennyskoulutusta ja muuta perehdytystä.

Tuomioistuinkäsittely

Perheen sisäistä adoptiota koskevien hakemusten käsittely käräjäoikeuksissa merkitsee suhteessa muiden perheoikeudellisten hakemusasioiden määrään vain vähäistä lisätyötä. Se on hoidettavissa käräjäoikeuksien nykyisillä voimavaroilla.

Tietojärjestelmämuutokset

Ehdotuksen toteuttaminen vaatii teknisiä muutoksia väestötietojärjestelmään. Tietojärjestelmämuutoksista aiheutuu Väestörekisterikeskuksen arvion mukaan noin 100 000 euron kustannukset.

Kansaneläkelaitoksen ilmoituksen mukaan ehdotettu lainmuutos edellyttää Kelassa muutoksia tietojen vastaanottoon väestötietojärjestelmästä sekä Kelan etuusjärjestelmille tarjoamiin palveluihin. Näiden muutosten on arvioitu vaativan noin 900 tunnin työn. Lisäksi tarvitaan muutoksia etuusjärjestelmiin.

Verohallituksen ilmoituksen mukaan ehdotettu lainmuutos aiheuttaa verohallinnossa muutoksia kaikkiin keskeisiin tietojärjestelmiin. Muutosten toteuttamisen on arvioitu vaativan satoja henkilötyöpäiviä. Verohallin-

non asiakasrekisteröintisovellusta ollaan kuitenkin uusimassa vuodelle 2010. Muutoksia ei siten välttämättä tarvitse tehdä enää nykyiseen sovellukseen.

Vastaavia muutoksia on todennäköisesti tehtävä myös muiden sellaisten viranomaisen tietojärjestelmiin, jotka käyttävät väestörekisteritietoja. Tällaisia viranomaisia ovat ainakin kunnat.

Vanhempainpäivärahat

Henkilöllä, joka adoptoi perheen sisäisesti parisuhdekumppaninsa alle yksivuotiaan lapsen, on sairausvakuutuslain 9 luvun 11 §:n nojalla oikeus ottovanhemman vanhempainrahaan. Ottovanhemman vanhempainrahaan oikeutetulla ottoisällä on lisäksi oikeus isyysrahaan. Vanhempainpäivärahat sisältyvät sairausvakuutuksen rahoitusjärjestelmässä työtulovakuutukseen, jonka kuluista työnantajat rahoittavat 73 prosenttia ja palkansaajat sekä yrittäjät 27 prosenttia lukuun ottamatta vähimmäismääräisiä päivärahoja, jotka valtio rahoittaa.

Rekisteröidyssä parisuhteessa elävien henkilöiden oikeudesta ottovanhemman vanhempainrahaan ja isyysrahaan perheen sisäisen adoption toteuttamisen seurauksena aiheutuu sairausvakuutusjärjestelmälle lisäkustannuksia. Niiden määrän voidaan kuitenkin arvioida jäävän erittäin vähäiseksi. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että rekisteröityjen parien perheissä parisuhteen toisella osapuolella on jo nykyisin oikeus vanhempainrahaan sairausvakuutuslain 9 luvun 16 §:n nojalla suoraan lapsen syntymän perusteella. Toiseksi on otettava huomioon, että oikeutta ottovanhemman vanhempainrahaan ei ole henkilöllä, joka perheen sisäisesti adoptoi vuotta vanhemman lapsen. Kolmanneksi on otettava huomioon, että perheen sisäisten adoptioiden määrä rekisteröityjen parien perheissä todennäköisesti jää suhteellisen vähäiseksi. Lisäksi voidaan otaksua, että vain pienessä osassa niistä perheistä, joiden voidaan olettaa käyttävän hyväkseen mahdollisuutta perheen sisäiseen adoptioon parin ensimmäisen vuoden aikana lain voimaantumisen jälkeen, on alle yksivuotiaita lapsia.

4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Lähtökohta

Rekisteröidystä parista ja heidän kanssaan elävistä lapsista muodostuvat perheet ovat jo nykyisin olemassa oleva perhetyyppi. Esityksen yhteiskunnallisia vaikutuksia arvioitaessa on näin ollen lähtökohtana se, että ehdotetulla uudistuksella ei luoda yhteiskuntaan uutta perhemuotoa. Kysymys on vain siitä, että näiden jo olemassa olevien perheiden sisällä annetaan mahdollisuus siihen, että lapsen sosiaalisen vanhemman vanhemmuus vahvistetaan myös juridiseksi vanhemmuudeksi.

Vaikutukset lapsen oikeudelliseen asemaan

Perheen sisäisen adoption vahvistamisen keskeisin vaikutus on se, että lapsi saa oikeudellisesti tarkasteltuna uuden vanhemman. Adoptiovanhemman ja adoptiolapsen välinen suhde rinnastuu täysin biologisen vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen muun muassa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta, elatusvelvollisuutta, perintöoikeutta ja verotusta koskevissa kysymyksissä. Näin ollen perheen sisäisen adoption avulla voidaan olennaisesti parantaa samaa sukupuolta olevan parin perheessä elävän lapsen oikeudellista asemaa ja poistaa edellä jaksossa 2.3 kuvatut nykytilan ongelmat.

Perheen sisäisen adoption toteuttaminen ei vaikuta hedelmöityshoidon avulla alkunsa saaneen lapsen oikeuteen saada tieto sukusolujen luovuttajan henkilöllisyydestä hedelmöityshoidoista annetun lain 23 §:n 1 momentin nojalla.

Vaikutukset lapsen kehitykseen

Tieteellisistä tutkimuksista saadun tiedon perusteella lapsen kasvaminen perheessä, jossa vanhemmat ovat samaa sukupuolta, ei vaikuta haitallisesti lapsen seksuaaliseen tai sosiaaliseen kehitykseen taikka tunne-elämään ja käyttäytymiseen. Päinvastoin on perusteita uskoa, että vahvistamalla lapsen sosiaalisen vanhemman vanhemmuus myös juridiseksi vanhemmuudeksi voidaan lisätä lapsen turvallisuudentunnetta, perhetilanteen vakautta sekä adoptiovanhemman ja hänen

sukulaistensa sitoutumista lapseen. Näillä seikoilla voidaan arvioida olevan myönteinen vaikutus lapsen kehitykseen.

Perheen sisäisen adoption tultua mahdolliseksi rekisteröityjen parien perheissä tällaisessa perheessä elävä lapsi voisi kokea elävänsä perhemuodossa, joka on yhteiskunnan silmissä tunnustettu ja hyväksytty. Myös tällä voidaan arvioida olevan myönteinen vaikutus lapsen kehitykseen ja minäkuvaan.

Vanhemmuuden käsitteen muuttuminen

Vanhemmuus on nykyisin oikeudellisesti katsoen äitiyttä tai isyyttä, ja jokaisella lapsella voi olla vain yksi äiti ja yksi isä. Rekisteröidyn parin yhteinen vanhemmuus merkitsee puolestaan sitä, että lapsella voi olla juridisesti kaksi äitiä tai kaksi isää.

Äitiys ja isyys ovat hyvin perustavanlaatuisia oikeudellista ja sosiaalista todellisuutta hahmottavia käsitteitä. Niiden avulla jäsenetään ihmissuhteita, joiden kautta lapsi syntyessään kiinnittyy ympäröivään yhteiskuntaan ja saa elämälleen juuret. Muun muassa näistä syistä äitiydellä ja isyydellä on erityinen merkitys jokaisen elämässä. Näiden käsitteiden sisällön muuttamisella on sen vuoksi yleistä yhteiskunnallista merkitystä.

Arvioitaessa, kuinka merkittävänä muutoksen vaikutusta pidetään, on toisaalta syytä ottaa huomioon seuraavat näkökohdat.

Äitiys ja isyys ovat oikeudellisina käsitteinä sosiaalisia konstruktioita, kussakin yhteisössä ja sen lainsäädännössä määriteltyjä asioita. Niillä ei viitata pelkästään biologiseen äitiyteen ja isyyteen. Nykylainsäädännössä olevia esimerkkejä siitä, miten tietoisesti erotetaan toisistaan oikeudellinen vanhemmuus ja biologinen polveutuminen, ovat lapseksiottaminen sekä isyys, joka perustuu siihen, että mies on yhteisymmärryksessä äidin kanssa antanut suostumuksensa luovutetuilla siittiöillä suoritettuun hedelmöityshoittoon. Perhelainsäädännön historia tuntee lukuisia muitakin esimerkkejä tilanteista, joissa biologinen polveutuminen ja vanhemmuus on erotettu toisistaan.

Samaa sukupuolta olevien parien perheissä elää jo nykyisin lapsia. Osa heistä on syntynyt parisuhteen aikana, ja monella muullakin parin muodostama perhe on lapsen ainoa to-

dellinen perheyhteisö. Perheessä elävien ihmisten ja heidän lähipiirinsä näkökulmasta lapsella on tällöin jo nykyisin tosiasiallisesti kaksi samaa sukupuolta olevaa vanhempaa, vaikka lainsäädäntö ei tunnustakaan toista heistä vanhemmaksi. Kahden samaa sukupuolta olevan henkilön tosiasiallinen vanhemmuus on siis jo nykyisin olemassa oleva yhteiskunnallinen ilmiö. Vanhemmuuden oikeudellisen käsitteen osittaisessa uudelleen määrittelemisessä on pikemminkin kysymys lainsäädännön sopeuttamisesta jo tapahtuneeseen yhteiskunnalliseen kehitykseen kuin siitä, että lainmuutos sinänsä aiheuttaisi yhteiskunnallisia muutoksia.

Vaikutukset kansainväliseen lapseksiottamistoimintaan

Perheen sisäistä adoptiota rekisteröidyssä parisuhteessa koskevien säännösten ei voida uskoa vaikuttavan haitallisesti suomalaisten palvelunantajien harjoittamaan kansainväliseen lapseksiottamistoimintaan. Tämä arvio perustuu tietoihin, joita esitystä valmisteltaessa on saatu Ruotsin, Norjan, Tanskan ja Islannin adoptioviranomaisten kokemuksista.

Vaikutukset työelämään

Henkilöllä, jolla on sairausvakuutuslain nojalla oikeus vanhempainrahaan tai isyysrahaan, on vastaavasti oikeus olla työstä vanhempainvapaalla tai isyysvapaalla. Perheen sisäisen adoption mahdollisuudella rekisteröityjen parien perheissä voi siten olla vaikutusta myös vanhempainvapaiden ja isyysvapaiden käyttöön ja niistä työnantajille aiheutuviin kustannuksiin. Edellä jakson 4.2 viimeisessä kappaleessa mainituista syistä asian

merkitys on kuitenkin vähäinen erityisesti suhteutettuna kaikkien perhevapaiden määrään.

5 Asian valmistelu

Esitys on valmisteltu oikeusministeriön asettamassa työryhmässä, jossa on ollut oikeusministeriön ohella edustettuna sosiaali- ja terveysministeriö sekä Seksuaalinen tasa-vertaisuus SETA ry. Työryhmän mietintö on julkaistu 2 päivänä kesäkuuta 2008 (oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2008:12).

Työryhmän mietinnöstä on pyydetty lausunnot 26 viranomaiselta ja yhteisöltä. Saa- duista lausunnoista on laadittu tiivistelmä (oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2008:19). Lausunnonantajat pitivät yleisesti työryhmämietinnössä ehdotettua perusteltuna lapsen edun ja oikeudellisen aseman turvaamiseksi.

Lausunnonantajien mielipiteet jakautuivat sen suhteen, tulisiko säätää 2—3 vuoden pituisesta siirtymäajasta, jonka kuluessa lain takautuva soveltaminen olisi mahdollista tilanteissa, joissa rekisteröity parisuhde on päättynyt eroon jo ennen ehdotetun lain voimaantuloa.

Jatkovalmistelu on suoritettu oikeusministeriössä. Esitys vastaa pääosin sisällöltään työryhmän ehdotusta. Lakiehdotukseen on kuitenkin työryhmän ehdotuksesta poiketen lisätty siirtymäsäännös, joka mahdollistaa kahden vuoden ajan lain voimaantulosta perheen sisäisen adoption hakemisen tilanteessa, jossa rekisteröity parisuhde on ennen lain voimaantuloa purettu tuomioistuimen päätöksellä.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotuksen perustelut

9 §. Pykälän 1 momentti vastaa voimassa olevaa lakia.

Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että perheen sisäinen lapseksiottaminen rekisteröityjen parien perheissä tulee mahdolliseksi.

Ehdotetun lainmuutoksen keskeinen sisältö on se, että rekisteröidyn parisuhteen osapuoli vastaisuudessa rinnastetaan puolisoon lapseksiottamisesta annetun lain 12 §:n 2 momenttia sovellettaessa. Tällöin kyseisestä lainkohdasta seuraa, että jos rekisteröidyn parisuhteen osapuoli rekisteröidyn parisuhteen aikana tai parisuhteen purkaututtua kuoleman johdosta yksin ottaa ottolapseksi parisuhteen toisen osapuolen lapsen, lasta pidetään parin yhteisenä lapsena.

Lisäksi ehdotuksesta seuraa, että rekisteröidyn parisuhteen osapuoli vastaisuudessa rinnastetaan puolisoon lapseksiottamisesta annetun lain 5 §:ää sovellettaessa. Kyseisen pykälän mukaan lapseksiottajan tulee yleensä olla vähintään 25-vuotias. Ikäraja on kuitenkin 18 vuotta muun muassa silloin, kun lapseksiottettava on lapseksiottajan puolison lapsi. Tätä alemmaa 18 vuoden ikärajaa sovellettaisiin siis myös sellaisiin perheen sisäisiin lapseksiottamisiin, joissa lapseksiottaja elää rekisteröidyssä parisuhteessa lapsen vanhemman kanssa.

Ehdotettua säännöstä sovelletaan riippumatta siitä, ovatko lapsen vanhempi ja lapseksiottaja rekisteröineet parisuhteensa ennen lapsen syntymää vai sen jälkeen.

Ehdotetun lainmuutoksen jälkeenkään rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta nimilain (694/1985) säännöksiä puolison sukunimestä. Rekisteröidyn parisuhteen osapuolta ei myöskään rinnasteta puolisoon lapseksiottamisesta annetun lain 6, 7 ja 29 §:ää sovellettaessa.

Lapseksiottamisesta annetun lain 6 §:n mukaan puoliset voivat avioliiton aikana pääsääntöisesti ottaa ottolapsen ainoastaan

yhdessä. Lisäksi pykälässä säädetään eräistä poikkeuksista tähän pääsääntöön. Koska tätä pykälää ei sovellettaisi rekisteröidyn parisuhteen osapuoleen, hän voisi yksin ottaa ottolapsen ilman pykälässä säädettyjä rajoituksia. Sama on voimassa jo nykyisin.

Lapseksiottamisesta annetun lain 7 §:n mukaan muut kuin puoliset eivät voi yhdessä ottaa ottolasta. Koska pykälää sovellettaessa rekisteröidyn parisuhteen osapuolta ei rinnastettaisi puolisoon, rekisteröidyn parisuhteen osapuolet eivät voisi yhdessä ottaa ottolasta. Tämä vastaa voimassa olevaa lakia.

Lapseksiottamisesta annetun lain 29 §:ssä säädetään toimivaltaisesta tuomioistuimesta lapseksiottamisen vahvistamista koskevassa asiassa. Pykälä sisältää muun ohella säännöksen, joka koskee toimivaltaista tuomioistuinta tilanteessa, jossa puoliset ovat yhdessä lapseksiottajina. Koska rekisteröidyn parisuhteen osapuolet eivät voisi vastaisuudessaakaan yhdessä ottaa ottolasta, pykälää ei tältä osin sovellettaisi heihin.

Niin kuin edeltä ilmenee, perheen sisäiseen adoptioon rekisteröidyn parin perheessä liittyisi samat oikeusvaikutukset kuin perheen sisäiseen adoptioon nykyisin liittyy avioparin perheessä. Perheen sisäisen adoption seurauksena rekisteröidyn parisuhteen osapuolia pidettäisiin siis yhdessä lapsen vanhempina, heidän sukupuolestaan riippuen joko äiteinä tai isinä.

Valtaosa niistä lainsäädännössä olevista säännöksistä, jotka liittyvät vanhemmuuteen oikeusvaikutuksia, on luonteeltaan sukupuolineutraaleja. Tällaisissa säännöksissä käytetään esimerkiksi ilmaisuja ”vanhemmat” taikka ”isä tai äiti”. On selvää, että tällaiset sukupuolineutraalit säännökset koskevat kumpaakin vanhempaa perheissä, joissa lapsella perheen sisäisen adoption seurauksena on kaksi isää tai kaksi äitiä.

Tietyissä tapauksissa lainsäädännössä asetetaan kuitenkin lapsen vanhemmat jossakin suhteessa keskenään eri asemaan yksinomaan sukupuolensa perusteella. Tällaisia säännök-

siä ovat uskonnonvapauslain (453/2003) 3 §:n 2 momentti ja kotikuntalain (201/1994) 6 a §:n 2 momentti. Uskonnonvapauslain 3 §:n 2 momentin mukaan tilanteessa, jossa huoltajat eivät lapsen syntymän jälkeen sovi lapsen uskonnollisesta asemasta, voi lapsen huoltajana oleva äiti vuoden kuluessa lapsen syntymästä yksin päättää lapsen liittymisestä uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kotikuntalain 6 a §:n 2 momentin mukaan määritettäessä väestökirjanpitokuntaa sellaiselle Suomen kansalaiselle, jolla ei ole ollut kotikuntaa Suomessa, väestökirjanpitokunta määräytyy ensisijaisesti äidin ja toissijaisesti isän kotikunnan tai väestökirjanpitokunnan mukaisesti.

Kun rekisteröidyn parisuhteen osapuoli on adoptoinut perheen sisäisesti parisuhteen toisen osapuolen lapsen, lapsella on oikeudellisestikin tarkasteltuna kaksi äitiä tai kaksi isää. Tällöin on kyettävä ratkaisemaan, kumpaa heistä kohdellaan äitinä tai isänä sovellettaessa tällaista säännöstä, jonka on tarkoitettu koskevan vain lapsen toista vanhempaa. Näiden tilanteiden varalta pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti. Sen mukaan rekisteröidyn parisuhteen osapuoleen, joka on perheen sisäisesti adoptoinut parisuhteen toisen osapuolen lapsen, ei sovelleta, mitä uskonnonvapauslain 3 §:ssä säädetään äidistä ja mitä kotikuntalain 6 a §:ssä säädetään äidistä ja isästä.

Ehdotettu säännös tarkoittaa käytännössä sitä, että valinta kahden isän tai kahden äidin välillä mainittuja säännöksiä sovellettaessa tehdään sen perusteella, kumman juridinen vanhemmuus on kestänyt pidempään. Ehdotettua ratkaisua voidaan pitää tarkoituksenmukaisena myös sen vuoksi, että perheen sisäisen adoption vahvistaminen todennäköisesti kestää muun muassa ottolapsineuvonnan vuoksi ainakin joitakin kuukausia lapsen syntymän jälkeen ja lapsen biologinen vanhempi on tämän ajan jo ollut kyseisissä säännöksissä tarkoitettussa vanhemman asemassa.

Sovellettaessa uskonnonvapauslain 3 §:n 2 momenttia lapseen, jolla on perheen sisäisen adoption seurauksena kaksi äitiä, päätöksen uskonnolliseen yhdyskuntaan liittämistä voisi ehdotetusta 3 momentista johtuen viime kädessä tehdä se äiti, joka oli lapsen

juridinen äiti jo ennen perheen sisäisen adoption vahvistamista.

Jos kotikuntalain 6 a §:n 2 momentin säännöstä sovelletaan henkilöön, jolla on perheen sisäisen adoption seurauksena kaksi äitiä tai kaksi isää, väestökirjanpitokunta määräytyy ehdotetusta 3 momentista johtuen sen äidin tai isän kotikunnan tai väestökirjanpitokunnan mukaisesti, joka oli lapsen juridinen äiti tai isä jo ennen perheen sisäisen adoption vahvistamista.

Lainsäädännössä on myös säännöksiä, joissa tiettyjä oikeusvaikutuksia liitetään äitiyteen tai isyyteen, mutta siten, että tämä ei perustu yksinomaan vanhemman sukupuoleen, vaan biologisiin seikkoihin. Esimerkkinä voidaan mainita sairausvakuutuslain äitiysrahaa koskevat säännökset, jotka perustuvat raskauteen ja synnytykseen. On selvää, että tällaisia säännöksiä ei sovelleta adoptiovanhempaan.

2 Voimaantulo

Laki ehdotetaan tulemaan voimaan noin kolmen kuukauden kuluttua sen vahvistamisesta. Ehdotettu siirtymäaika on tarpeen, jotta uudenlaisen perhemuodon edellyttämät tekniset muutokset väestötietojärjestelmään ehditään tehdä ennen lain voimaantuloa.

Jotta tietojärjestelmämuutosten vaatima aika ei tarpeettomasti viivästytä perheen sisäisten lapseksiottamisten toteuttamista rekisteröityjen parien perheissä, ehdotetaan säädetäväksi, että ottolapsineuvontaa tällaisia lapseksiottamisia varten voidaan antaa jo ennen lain voimaantuloa. Ehdotetun säännöksen avulla voidaan myös pyrkiä ehkäisemään ennalta ottolapsineuvonnan ruuhkautumista.

Voimaantulosäännöksen 3 momentin mukaan perheen sisäistä adoptiota olisi kahden vuoden ajan lain voimaantulosta mahdollista hakea myös tilanteessa, jossa lapsen vanhemman ja lapseksiottajan rekisteröity parisuhde on ennen lain voimaantuloa purettu tuomioistuimen päätöksellä.

Perheen sisäisen adoption vahvistaminen siirtymäsäännöksessä tarkoitetuissa tapauksissa vaatii ensiksikin adoption yleisten edellytysten täyttymistä. Näihin kuuluvat muun ohella se, että lapsen ja hänen vanhempiansa suostumukset lapseksiottamiseen on annettu

lapsiksiottamisesta annetun lain 8 ja 9 §:ssä säädetyn mukaisesti ja että tuomioistuimien harjoittama lapsiksiottaminen on lapsen edun mukaista. Lapsiksiottamisen vahvistamista haettaessa tuomioistuimelle on myös esitettävä selvitys siitä, että lapsi on lapsiksiottajan hoidettavana tai että tämä muutoin huolehtii lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Tämän edellytyksen voidaan katsoa täyttyvän, jos lapsiksiottaja erosta huolimatta pitää säännöllisesti yhteyttä lapseen ja siten osallistuu hänen hoitoonsa ja kasvatukseensa.

Siirtymäsäännöksen nojalla haettavissa lapsiksiottamisissa vaaditaan lisäksi sitä, että lapsiksiottaja on jo rekisteröidyn parisuhteen aikana osallistunut lapsen hoitoon ja kasvatukseen. Säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle jäävät siis esimerkiksi tapaukset, joissa lapsi on syntynyt vasta eron jälkeen.

Siirtymäsäännöksessä tarkoitettua lapsiksiottamisesta on kysymys vain silloin, kun vanhemman entinen parisuhdekumppani hakee lapsiksiottamista yksin. Jos vanhemman entinen parisuhdekumppani on rekisteröidyn parisuhteen purkaututtua solminut avioliiton ja hakee lapsiksiottamista yhdessä aviopuolisonsa kanssa, hakemusta ei voida arvioida perheen sisäistä adoptiota koskevien säännösten nojalla. Tällaista hakemusta olisi arvioitava lapsiksiottamisesta annetun lain 12 §:n 1 momentissa tarkoitettuna lapsiksiottamisena, jonka oikeusvaikutuksena on lapsella ennestään olevien vanhempien vanhemmuuden päättymisen. Siirtymäsäännöstä sovellettaessa ei näin ollen voi syntyä tilannetta, jossa lapsella on lapsiksiottamisen seurauksena kolme juridista vanhempaa.

Se seikka, että lapsen vanhempi on rekisteröidyn parisuhteen purkaututtua solminut uuden rekisteröidyn parisuhteen tai avioliiton, ei muodosta ehdotonta estettä siirtymäsäännöksessä tarkoitettua lapsiksiottamisen vahvistamiselle vanhemman entisen parisuhdekumppanin hakemuksesta. Tuomioistuimen tulee kussakin yksittäistapauksessa erikseen arvioida, onko lapsiksiottamisen vahvistaminen vallitsevassa perhetilanteessa lapsen edun mukaista.

Kun siirtymäsäännöksessä tarkoitettu lapsiksiottaminen on vahvistettu, lasta pidetään eronneiden parisuhdekumppaneiden yhteisenä lapsena. Jos lapsella on ennen lapsiksiot-

tamista ollut kaksi juridista vanhempaa, lapsiksiottamisen vahvistaminen johtaa siis siihen, että sen vanhemman vanhemmuus päättyy, joka ei ollut elänyt rekisteröidyssä parisuhteessa lapsiksiottajan kanssa. Seurauksena ei siis tällöinkään voi olla se, että lapsi saisi kolme juridista vanhempaa.

3 Suhde perustuslakiin ja säätämisenjärjestys

Perustuslain 6 §:n 1 momentin nojalla ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Saman pykälän 2 momenttiin sisältyvän syrjäntäkiellon mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan säännöksessä erikseen lueteltujen seikkojen perusteella. Momentin loppuosan yleislausekkeen mukaan eri asemaan asettaminen ei saa perustua myöskään henkilöön liittyvään muuhun syyhyn. Perusoikeusuudistuksen esitöissä mainitaan yleislausekkeen kattavan muun muassa sukupuolisen suuntautumisen (HE 309/1993 vp, s. 44/I).

Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä on turvattu. Yksityiselämän piiriin kuuluu perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan muun muassa yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan. Myös perhe-elämä kuuluu yksityiselämän suojan piiriin.

Perustuslain 22 § sisältää yleisen julkiseen valtaan kohdistuvan perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvoitteen. Tämä säännös korostaa perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan (HE 309/1993 vp, s. 75/I) pyrkimystä perusoikeuksien aineelliseen turvaamiseen.

Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan PeVL 15/2001 vp ottanut kantaa rekisteröidyssä parisuhteessa elävien oikeuteen ottaa ottolapsi. Tuolloin käsiteltävänä olleessa hallituksen esityksessä HE 200/2000 vp ehdotettiin, että aviopuolisoiden adoptio-oikeuksista poiketen virallistetun parisuhteen osapuolet eivät voi yhdessä ottaa ottolasta (yhteisadoptio) eikä sen toinen osapuoli voi ottaa ottolapseksi toisen lasta (perheen sisäinen adoptio). Perustuslakivaliokunta ei pitänyt ehdotettuja eroja perustuslainvastaisina, vaan katsoi, että ne mahtuvat lainsäätäjälle kuuluvien harkintarajojen sisälle.

Tässä esityksessä ehdotetaan, että rekisteröidyn parisuhteen osapuolet vastaisuudessa rinnastetaan aviopuolisoihin perheen sisäisen adoption osalta. Ehdotettu lainmuutos edistää siten rekisteröityjen pariin yhdenvertaista kohtelua suhteessa aviopuolisoihin.

Lapsen oikeuksista tehdyn yleissopimuksen (SopS 60/1991) 3 artiklan 1 kappaleen mukaan muun muassa kaikissa lainsäädäntöelinten toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Yleissopimuksen 21 artiklan mukaan sopimusvaltioiden on taattava, että lapseksiottamisessa ensisijainen huomio kiinnitetään lapsen etuun. Lapseksiottamisen voivat vahvistaa vain toimivaltaiset viranomaiset, jotka toteavat, että lapseksiottaminen voidaan sallia ottaen huomioon lapsen asema ja hänen suhteensa vanhempiinsa, sukulaisiinsa ja laillisiin huoltajiinsa ja että tarvittaessa asianosaiset ovat antaneet tietoisesti suostumuksensa lapseksiottamiseen saatuaan asianmukaista ottolapsineuvontaa. Tämän esityksen keskeisenä tavoitteena on parantaa sellaisten lasten oikeudellista asemaa, jotka elävät rekisteröityjen pariin perheissä, ja siten edistää heidän etuaan. Perheen sisäiseen adoptioon sovellettaisiin voimassa olevia säännöksiä lapseksiottamisen edellytyksistä ja siinä noudatettavasta menettelystä, ottolapsineuvonta mukaan luettuna. Tämä sääntely täyttää yleisso-

pimuksen 21 artiklan mukaiset vaatimukset. Esitys on näin ollen sopusoinnussa lapsen oikeuksista tehdyn yleissopimuksen kanssa.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on otanut kantaa homoseksuaalien adoptio-oikeuksiin 22 päivänä tammikuuta 2008 antamassaan ratkaisussa (E.B. v. Ranska). Ratkaisun mukaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artikla, joka koskee muun muassa perhe-elämän suojaa, ei sinänsä takaa kenellekään oikeutta ottaa ottolasta. Syrjinnän kieltoa koskevasta ihmisoikeussopimuksen 14 artiklasta yhdessä 8 artiklan kanssa kuitenkin seuraa, että jos sopimusvaltion lainsäädännön mukaan henkilö voi yksin ottaa ottolapsen, yksin ottolasta hakevalta henkilöltä ei saa evätä lapseksiottamiseen tarvittavaa lupaa sillä perusteella, että hän on homoseksuaali. Ratkaisusta ei kuitenkaan voida päätellä, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräyksistä seuraisi, että sopimusvaltiot olisivat velvollisia lainsäädännössään sallimaan rekisteröidyn parisuhteen osapuolten yhteisadoption.

Mainituista syistä katsotaan, että lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Lakiehdotus

Laki

rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rekisteröidystä parisuhteesta 9 päivänä marraskuuta 2001 annetun lain (950/2001) 9 § seuraavasti:

9 §

Rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta isyyslain (700/1975) säännöksiä isyyden toteamisesta avioliiton perusteella eikä muitakaan sellaisia säännöksiä, jotka koskevat aviopuolisoa yksinomaan hänen sukupuolensa perusteella.

Rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta nimilain (694/1985) säännöksiä puolison sukunimestä eikä lapseksiottamisesta annetun lain (153/1985) säännöksiä, jotka koskevat puolison oikeutta ottaa ottolapsi. Parisuhteen osapuoli voi kuitenkin ottaa ottolapsekseen parisuhteen toisen osapuolen lapsen. Tällaiseen lapseksiottamiseen sovelletaan, mitä lapseksiottamisesta annetussa laissa säädetään lapseksiottamisen edellytyksistä ja oikeusvaikutuksista silloin, kun lapseksiotettava on lapseksiottajan puolison lapsi.

Rekisteröidyn parisuhteen osapuoleen, joka on rekisteröidyn parisuhteen aikana tai rekisteröidyn parisuhteen purkaututtua kuoleman

johdosta yksin ottanut ottolapsekseen parisuhteen toisen osapuolen lapsen, ei sovelleta, mitä uskonnonvapauslain (453/2003) 3 §:ssä säädetään äidistä ja mitä kotikuntalain (201/1994) 6 a §:ssä säädetään äidistä ja isästä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

Jo ennen lain voimaantuloa voidaan antaa ottolapsineuvontaa siinä tarkoituksessa, että rekisteröidyn parisuhteen osapuoli ottaa ottolapseksi parisuhteen toisen osapuolen lapsen.

Jos lapseksiottamisen vahvistamista koskeva asia pannaan vireille tuomioistuimessa kahden vuoden kuluessa tämän lain voimaantulosta, rekisteröidyn parisuhteen osapuoliin rinnastetaan tätä lakia sovellettaessa henkilöt, joiden rekisteröity parisuhde on ennen lain voimaantuloa purettu tuomioistuimen päätöksellä. Tällaisessa tapauksessa lapseksiottamisen vahvistaminen edellyttää sen lisäksi,

mitä 9 §:n 2 momentista seuraa, että lapsek- osallistunut lapsen hoitoon ja kasvatukseen.
siottaja on rekisteröidyn parisuhteen aikana _____

Helsingissä 21 päivänä marraskuuta 2008

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Oikeusministeri *Tuija Brax*

*Liite
Rinnakkaisteksti*

Laki

rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan rekisteröidystä parisuhteesta 9 päivänä marraskuuta 2001 annetun lain (950/2001) 9 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

9 §

Rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta isyyslain (700/1975) säännöksiä isyyden toteamisesta avioliiton perusteella eikä muitakaan sellaisia säännöksiä, jotka koskevat aviopuolisoa yksinomaan hänen sukupuolensa perusteella.

Rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta lapseksiottamisesta annetun lain (153/1985) säännöksiä, jotka koskevat puolison oikeutta ottaa ottolapsi, eikä nimilain (694/1985) säännöksiä puolison sukunimestä.

Ehdotus

9 §

Rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta isyyslain (700/1975) säännöksiä isyyden toteamisesta avioliiton perusteella eikä muitakaan sellaisia säännöksiä, jotka koskevat aviopuolisoa yksinomaan hänen sukupuolensa perusteella.

Rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta *nimilain (694/1985) säännöksiä puolison sukunimestä eikä* lapseksiottamisesta annetun lain (153/1985) säännöksiä, jotka koskevat puolison oikeutta ottaa ottolapsi. *Parisuhteen osapuoli voi kuitenkin ottaa ottolapsekseen parisuhteen toisen osapuolen lapsen. Tällaiseen lapseksiottamiseen sovelletaan, mitä lapseksiottamisesta annetussa laissa säädetään lapseksiottamisen edellytyksistä ja oikeusvaikutuksista silloin, kun lapseksi otettava on lapseksiottajan puolison lapsi.*

Rekisteröidyn parisuhteen osapuoleen, joka on rekisteröidyn parisuhteen aikana tai rekisteröidyn parisuhteen purkaututtua kuoleman johdosta yksin ottanut ottolapsekseen parisuhteen toisen osapuolen lapsen, ei sovelleta, mitä uskonnonvapauslain (453/2003) 3 §:ssä säädetään äidistä ja mitä kotikuntalain (201/1994) 6 a §:ssä säädetään äidistä ja isästä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

Jo ennen lain voimaantuloa voidaan antaa ottolapsineuvontaa siinä tarkoituksessa, että rekisteröidyn parisuhteen osapuoli ottaa otolapseksi parisuhteen toisen osapuolen lapsen.

Jos lapseksiottamisen vahvistamista koskeva asia pannaan vireille tuomioistuimessa kahden vuoden kuluessa tämän lain voimaantulosta, rekisteröidyn parisuhteen osapuoliin rinnastetaan tätä lakia sovellettaessa henkilöt, joiden rekisteröity parisuhde on ennen lain voimaantuloa purettu tuomioistuimen päätöksellä. Tällaisessa tapauksessa lapseksiottamisen vahvistaminen edellyttää sen lisäksi, mitä 9 §:n 2 momentista seuraa, että lapseksiottaja on rekisteröidyn parisuhteen aikana osallistunut lapsen hoitoon ja kasvatukseen.
